issn: 1307-9581

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ
THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

www.sosyalarastirmalar.com ISSN: 1307-9581

Cilt: 7 Sayı: 32 Yıl: 2014 Volume: 7 Issue: 32 Year: 2014

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ
THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

7 / 32

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 7 Sayı: 32 Volume: 7 Issue: 32
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research uluslararası hakemli bir dergidir. Dergimiz; *EBSCO, MLA, DOAJ, Proquest CSA (Linguistics and Language Behavior Abstracts, Sociological Abstracts), Scientific Commons, BC ELN, Ulrichsweb, Index Islamicus, SSRN, ICAAP, Index Copernicus, J-Gate, Journal Seek, ASOS Index, Journal Database, TEI, SIOP SocIndex, Pubget, DRJI and WorldCat, İSAM* vb. uluslararası indeks ve veritabanlarında yer almaktadır.
(The Journal of International Social Research indexed in *EBSCO, MLA, DOAJ, Proquest CSA -Linguistics and Language Behavior Abstracts, Sociological Abstracts-, Scientific Commons, BC ELN, Ulrichsweb, Index Islamicus, SSRN, ICAAP, Index Copernicus, J-Gate, Journal Seek, ASOS Index, Journal Database, TEI, SIOP SocIndex, Pubget, WorldCat, ISAM)*

Editör / Editor
Yrd. Doç. Dr. Muhammet KUZUBAŞ

İngilizce Danışmanları / Foreign Language Advisors
Yrd. Doç. Dr. A. Gökhan BİÇER
Uzm. Rana Biçer

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Ahmet Ali BAYHAN
Prof. Dr. Alim GÜR
Prof. Dr. Kemalettin ŞAHİN
Prof. Dr. M. Yavuz ERLER
Prof. Dr. Ergin AYAN
Prof. Dr. İlhan EKİNCİ
Prof. Dr. Mehmet GÜMÜŞKILIÇ
Doç. Dr. Bekir ŞİŞMAN
Doç. Dr. Emine KOLAÇ
Doç. Dr. Ersin TERES
Doç. Dr. Eyüp BACANLI
Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ
Doç. Dr. Netice YILDIZ
Yrd. Doç. Dr. Salih DEMİRBİLEK

Hakem ve Danışma Kurulu / Referees and Advisory Board

Prof. Dr. Adem CEYHAN (Celal Bayar Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet Ali BAYHAN (Ordu Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Fuat BİLKAN (İpek Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Osman ÖZTÜRK (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali YILMAZ (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. Alim GÜR (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Atabey KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Barbara KELLNER-HEINKELE (Freie Universität)
Prof. Dr. Byoungduk SHON (Chongshin University)
Prof. Dr. Burhanettin TATAR (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Doğan GÜNAY (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ (Osmangazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Emine YENİTERZİ (Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Erdoğan ERBAY (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN (Ege Üniversitesi)
Prof. Dr. Hanifi VURAL (Gaziosmanpaşa Üniversitesi)
Prof. Dr. Hasan KAVRUK (İnönü Üniversitesi)
Prof. Dr. Hatice AYNUR (Şehir Üniversitesi)
Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Ingeborg BALDAUF (Humboldt Universität zu Berlin)
Prof. Dr. Kemalettin ŞAHİN (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. M. Fatih KÖKSAL (Ahi Evran Üniversitesi)
Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Mahmut AYDIN (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. Mahmut KAPLAN (Fatih Üniversitesi)
Prof. Dr. Maria Pia PEDANI (Universita' Ca' Foscari Di Venezia)
Prof. Dr. Maimunah ISMAIL (Universiti Putra Malaysia)
Prof. Dr. M. Ali KİRMAN (Sütçü İmam Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet BEŞİRLİ (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet GÜMÜŞKILIÇ (Fatih Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. M. Yavuz ERLER (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa S. KAÇALİN (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Nebi ÖZDEMİR (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Necati DEMİR (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU (Rize Üniversitesi)
Prof. Dr. Pavel DOLUKHANOV (University of Newcastle)
Prof. Dr. Rainer CZICHON (Berlin Freie Universität)
Prof. Dr. Ramazan GÜLENDAM (Onsekiz Mart Üniversitesi)
Prof. Dr. Recep EFE (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Robert VIVIAN (Alma College, Michigan)
Prof. Dr. Şeref BOYRAZ (Cumhuriyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Ulvi KESER (Atılım Üniversitesi)
Prof. Dr. Umay GÜNAY (YÖDAK Üyesi)
Prof. Dr. Walter ANDREWS (University of Washington)
Prof. Dr. Zehra TOSKA (Boğaziçi Üniversitesi)
Doç. Dr. Norhasni Zainal ABIDDIN (Universiti Putra Malaysia)
Doç. Dr. Ahmet ŞİMŞEK (Marmara Üniversitesi)

Doç. Dr. Arslan TOPAKKAYA (Erciyes Üniversitesi)
Doç. Dr. Bekir ŞİŞMAN (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Doç. Dr. Emine KOLAÇ (Anadolu Üniversitesi)
Doç. Dr. Ergin AYAN (Ordu Üniversitesi)
Doç. Dr. Ersin ÖZASLAN (Gazi Üniversitesi)
Doç. Dr. Ersin TERES (İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Eyüp BACANLI (TOBB Üniversitesi)
Doç. Dr. Ferhat ASLAN (İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Gül CELKAN (Macon State College)
Doç. Dr. Harun YILDIZ (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Doç. Dr. Hasan BABACAN (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Doç. Dr. Haşim ŞAHİN (Sakarya Üniversitesi)
Doç. Dr. Hüseyin ÖZCAN (Fatih Üniversitesi)
Doç. Dr. İlhan EKİNCİ (Ordu Üniversitesi)
Doç. Dr. Kamile AKGÜL (Yeni Yüzyıl Üniversitesi)
Doç. Dr. Makbule MUHARREMOVA (Osmangazi Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet YAVUZ (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ (Marmara Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet ZAMAN (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Netice YILDIZ (Doğu Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. Nurcan DELEN KARAAĞAÇ (İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Nurgül ÖZCAN (Fatih Üniversitesi)
Doç. Dr. Saadet KARAKÖSE (Pamukkale Üniversitesi)
Doç. Dr. Sedat YAZICI (Gaziosmanpaşa Üniversitesi)
Doç. Dr. Selahaddin BEKKİ (Ahi Evran Üniversitesi)
Doç. Dr. Selçuk BALI (Ordu Üniversitesi)
Doç. Dr. Ülkü ELİÜZ (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Ünal İBRET (Kastamonu Üniversitesi)
Doç. Dr. Yılmaz KARADENİZ (Muş Alparslan Üniversitesi)
Doç. Dr. Zeki TAŞTAN (Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Adem ÇALIŞKAN (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Ahmet DAĞLI (Ordu Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Ali YILMAZ (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Ayşe ATICI ARAYANCAN (Ankara Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Betül COŞKUN (Fatih Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Cafer ÖZDEMİR (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Davut KAPLAN (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Davut YİĞİTPAŞA (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Enfel DOĞAN (İstanbul Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Eyüp ARTVİNLİ (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Gökhan ÖLKER (Selçuk Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Kemal ÖZKURT(Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali BALKANLIOĞLU (Fatih Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Mustafa HOPAÇ (Ordu Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Nail GÜNEY (Canik Başarı Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Nuh DOĞAN (Ordu Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Recep CENGİZ (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Salih DEMİRBİLEK(Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Sami BAYRAKTAR (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Yakup POYRAZ (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)

YAYIN İLKELERİ

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research; 2007 yılından bu yana yılda en az dört sayı olarak internet üzerinden yayımlanan **uluslararası hakemli bir dergi**dir. Dergimizin yayın faaliyetleri, *CMT GRUP Ajans W.T. Yayıncılık* adı altında yürütülmektedir.

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research; *dil, edebiyat, halkbilimi, tarih, coğrafya, eğitim bilimleri, din bilimleri, sosyoloji, psikoloji, felsefe, arkeoloji, sanat tarihi vb*. alanlara ait araştırmaya dayanan, sahasına katkı sağlayacak nitelikte bilimsel makaleleri yayınlamaktadır.

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research; ***EBSCO, MLA, DOAJ, Proquest CSA (Linguistics and Language Behavior Abstracts, Sociological Abstracts), Scientific Commons, BC ELN, Ulrichsweb, Index Islamicus, SSRN, ICAAP, Index Copernicus, J-Gate, Journal Seek, ASOS Index, Journal Database, TEI, SIOP SocIndex, Pubget, DRJI, WorldCat*** vb. uluslararası indeks ve veri tabanları tarafından taranmaktadır. Dergimiz aynı zamanda pek çok uluslararası kütüphanede listelenmektedir.

YAYIN İLKELERİ

Makale gönderimi sırasında aşağıda belirtilen hususlara dikkat edilmesi, sağlıklı ve bilimsel bir değerlendirme sürecinin temini açısından önem arz etmektedir:

Dergiye gönderilecek makalenin daha önce **herhangi bir yerde yayımlanmamış olması ve başka bir derginin yayım süreci dahilinde bulunmaması** gerekmektedir. *(Makalenin, süreci tamamlanmadan derginin bilgisi haricinde başka bir yayın organına gönderilmesi etik karşılanmamaktadır. Bu durumun tespiti halinde söz konusu makale sahibinin sonraki süreçteki hiçbir makalesi değerlendirmeye alınmayacaktır.)*

Dergide Türkçe makalelerin yanı sıra İngilizce, Almanca, Fransızca, Rusça ve İtalyanca makaleler de yayımlanabilir.

Dergiye gönderilen makale, yayıma uygunluk açısından incelendikten sonra (yayıma uygun görülmeyen makaleler sürece dahil edilmez) iki hakeme gönderilir. Hakemlerin değerlendirmeleri sonucunda **iki yayımlanabilir raporu** alan makale, dergi yönetimince **uygun görülen bir sayıda** yayımlanır. Hakem raporlarının birisinin olumlu, diğerinin olumsuz olması durumunda makale üçüncü bir hakeme gönderilir. Bu durumda makalenin yayımlanıp yayımlanmamasına üçüncü hakemin raporuna göre karar verilir. *(Dergiye gelen makalelerin yoğunluğu sebebiyle değerlendirme ve yayım süreçleri farklılık arz edebilmektedir.)*

Makaleler, hakemlere doğrudan sistem üzerinden (yazarın yüklediği dosyada değişiklik yapılmadan) yönlendirilmektedir. Makale üzerinde yazar-hakem gizliliğini sağlama adına **makalenin sahibini tanımlayıcı herhangi bir bilgi olmamalıdır.**

Yayımlanan makalelerin uluslararası indekslere eklenmesinde sorun yaşanmaması için özet ve anahtar kelimeler gerekmektedir. Bu sebeple dergiye gönderilecek makalede mutlaka **Türkçe-İngilizce öz** ve **anahtar kelimeler-keywords** bulunmalıdır. Ayrıca makalenin **İngilizce başlığı**, Türkçe başlığın altına eklenmelidir.

Makale **word dosyası** olarak hazırlanmalıdır. Makalede **sayfa düzeni** şu şekilde olmalıdır:

Metin boyutu	**Dipnot boyutu**	**Paragraf aralığı**	**Paragraf girinti**	**Üst kenar boşluğu**	**Alt kenar boşluğu**	**Sağ kenar boşluğu**	**Sol kenar boşluğu**	**Satır aralığı**
10 punto	8 punto	6 nk	1.25 cm	3 cm	3 cm	3 cm	3 cm	Tek

Makalede Book Antiqua yazı fontu kullanılmalıdır. Ancak bazı alanların gereği olarak yazım esnasında özel font kullanılmış ise, bu fontlar makale ile birlikte gönderilmelidir.

Makalelerde kullanılacak kısaltmalarda TDK yazım kılavuzu esas alınmalıdır.

MAKALEDE KAYNAK GÖSTERME

Dergimize gönderilecek makalelerin aşağıdaki kaynak gösterme sistemine uygun olması gerekmektedir:

Kitaplarda:

Metin içinde: (Tolasa, 1973: 13)
Eserin **kaynakçada yazımı** şu şekilde olmalıdır:

TOLASA, Harun (1973). *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları. (Makale sonunda Kaynakça'da bu şekilde yazılmalıdır)

Makalelerde:

Metin içinde: (Oğuz, 2008: 27)

Makalenin **kaynakçada yazımı** şu şekilde olmalıdır:

OĞUZ, M. Öcal (2008). "UNESCO ve İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası Başyapıtları", *Milli Folklor,* S. 80, s. 26-32. (Makale sonunda kaynakçada bu şekilde yazılmalıdır)

Tezlerde:

Metin İçinde: (Poyraz, 2008: 62)

Tezin **kaynakçada yazımı** şu şekilde olmalıdır:

POYRAZ, Yakup (2008). *Seyyid Mehmed Efendi (Hâkim) Yaşamı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı Üzerinde Bir Araştırma (İnceleme-Metin),* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Makale sonunda kaynakçada bu şekilde yazılmalıdır)

Eğer, dipnot kullanılarak bir yayına atıf yapılması gerekiyorsa dipnotta şu şekilde belirtilmelidir:

Harun Tolasa (1973). *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları. *(Bu sistem, sadece dipnotlarda kullanılmalıdır. Makale sonunda kaynakça verilirken yukarıda belirtilen sistem kullanılmalıdır.)*

Kullanılan bütün kaynaklar makalenin sonunda "KAYNAKÇA" adı altında verilmelidir.

TABLO VE ŞEKİLLER

1. Tablo ve şekil açıklaması,
   Tablo 1: …… ; Şekil 1: ……..
   şeklinde 8 punto ile yazılmalı ve ortalanmalıdır.
2. Tablo içi metinler 8 punto, satır aralığı tek, paragraf aralığı 0 nk olmalıdır.
3. Tablo sayfaya ortalanmalıdır.

Bu ilkelere uymayan makaleler kesinlikle değerlendirilmeye alınmayacaktır.

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research, gönderilen makaleleri yayımlayıp yayımlamama, gerekli gördüğü durumlarda makaleler üzerinde düzeltmeler yapma hakkına sahiptir. Gönderilen yazıların yayımlanma hakkı dergi yönetimine aittir. Dergide yayımlanmış bir yazının hukukî sorumluluğu ise yazarına aittir ve dergiyi bağlamaz. Dergide yayımlanan yazılar, dergi yönetimin yazılı izni olmadan hiçbir şekilde çoğaltılamaz ve başka bir yerde (matbu olarak veya internet ortamında) tekrar yayımlanamaz. **Dergiye makale gönderen yazar, bu ilkeleri kabul etmiş sayılır.**

MAKALELERİN GÖNDERİLMESİ

Yukarıdaki ilkelere uygun olarak hazırlanmış makaleler, MAKALE TAKİP SİSTEMİ üzerinden gönderilmelidir. E-mail yoluyla gönderilen makaleler dikkate alınmamaktadır.

"MAKALE TAKİP SİSTEMİ"nden makale göndermek için:

* Makale takip sistemine üye olduktan sonra, kullanıcı adı (sisteme kaydedilen e-mail adresi) ve şifre ile sayfaya girilmelidir.
* Açılan sayfada "makale gönder" bölümü açılarak ilgili boşluklar doldurulmalıdır.
* Makale word dosyası halinde sisteme yüklenmelidir.

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

The Journal of International Social Research, ISSN: 1307-9581, an international, peer-reviewed, on the web publication, from 2007 will be issued least four times annualy.

The Journal of International Social Research includes research on the fields of literature, linguistics, philology, history, geography, anthropology, archaeology, psychology, sociology, education, theology etc.

The Journal of International Social Research indexed in *EBSCO, MLA International Bibliography, DOAJ, CSA (Linguistics and Language Behavior Abstracts, Sociological Abstracts), BC ELN (British Columbia Electronic Library Network), Scientific Commons, Ulrichsweb, Index Copernicus, Index Islamicus, J-Gate, ICAAP, Journal Seek and TEI.*

Manuscripts (in English, in French or in Turkish) should not exceed 30 standard pages in lenght. Articles should be accompanied by a summary of size not exceeding 10 lines in English. The electronic submission of the manuscripts (in word format) is preferable.

Publication Norms:

The paper must be unpublished work;

The paper must contain the author or authors' full names, Institution they belong to and their e-mails;

The paper must be submitted in the official languages of the publication: English or Turkish; they must contain a title, a short abstract written in English;

The maximum length for the articles is 30 pages, with a single space interlining;

The contributions must be sent in word format;

The documents must be sent preferably in Book Antiqua fonts size 10, margins 1,25cm;

Footnotes must be put automatically in Book Antiqua fonts size 8;

Images illustrating the text must be sent as .jpg or .tiff files; the author assumes responsibility for the right to publish the images.

REFERENCES:

BOOKS:

Footnote (in text): (Surname, Year: page number)

Example: (Scharf, 1973: 13-17)

Bibliography: SURNAME, Name (Year). *Book Name***,** Place Published: Publisher.

Example: SCHARF, Betty R. (1970). *The Sociological Study of Religion,* London: Hutchinson & Co Ltd.

JOURNAL ARTICLE:

Footnote (in text): (Surname, Year: page number)

Example: (Kirman, 2008: 267-277)

Bibliography: SURNAME, Name (Year). "Paper", *Journal,* Volume, Issue, pp.

Example: KIRMAN, M. Ali (2008). "Religious and Secularist Views of the Nature and the Environment", *The Journal of International Social Research*, Volume 1, Issue 3, pp. 267-277.

The Journal of International Social Research reserves the right that upon the review by the referents to publish or reject any of the received papers and to suggest any of the collaborators changes that may be considered as necessary.

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 7 Sayı: 32 Volume: 7 Issue: 32
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

İÇİNDEKİLER

DİL - EDEBİYAT

The Effect of Accent Familiarity on the Inteligibility of Native Speaker Speech 9-14
Kofo A. ADEDEJI

Kadızâde Mehmed Arif Efendi'nin "*Risâle Fi Hased*" Adlı Eseri ve Muhtevasının Analizi 15-25
Bülent AKOT

Klâsik Türk Edebiyatı'nda Şerh Geleneği ve La'lî-zâde Abdülbâkî (ö. 1746)'nin "Meslekü'l-Uşşâk" Kasidesini Şerhi 26-37
Bünyamin AYÇİÇEĞİ

Dilbilimsel İlkeler Görsel Göstergelere Uygulanabilir mi? 38-51
Mehmet ÇİÇEK

Innovative Thinking in Translation Theory: Empowerment of Translation 52-65
Tahsin ÇULHAOĞLU

Deontische und epistemische Verwendung der Modalverben und ihre möglichen Übersetzungen ins Türkische anhand des Romans "Der Prozess" von Kafka 66-76
Mazlume DEMİRCİ

Kütahyalı Harîmî ve *Gonca-İ Bâğ-I Murâd* Mesnevisi 77-94
Süleyman EROĞLU

Mehmet Akif'in Şiirlerinde İki Anahtar Kelime: "Cehâlet" ve "Kavmiyet" 95-110
Kemal EROL

20. YY Eleştiri Kuramlarında Çevirmen Görünürlüğü 111-116
Oktay ESER

Metaphorized Animals: An Investigation of Animal Metaphors in *King Lear* 117-126
Zahra JAFARI

Hidden Eyes, Invisible Powers: The Panoptic World of Thomas Hardy's *Jude The Obscure* 127-133
Abdol Hossein JOODAKI - Sima GHASEMI

The Complicated Personality Resulted with Death in Nabokov's *The Luzhin Defense* 134-138
Faruk KALAY

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 7 Sayı: 32 Volume: 7 Issue: 32
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

KLÂSİK TÜRK EDEBİYATI'NDA ŞERH GELENEĞİ VE LA'LÎ-ZÂDE ABDÜLBÂKÎ (ö. 1746)'NİN "MESLEKÜ'L-UŞŞÂK" KASİDESİNİ ŞERHİ

SERH (COMMENTARY) TRADITION IN CLASSICAL TURKISH LITERATURE AND LA'LÎ-ZÂDE ABDÜLBÂKÎ (d. 1746)'S SERH OF QASIDE MESLEKÜ'L-UŞŞÂK

Bünyamin AYÇİÇEĞİ*

Öz

Klâsik Türk edebiyâtı içinde, metin açıklaması etrafında şekillenen "şerh" ve metinleri olumlu ve olumsuz taraflarıyla değerlendirmeye yönelik "tenkit" çalışmaları önemli bir yer tutmaktadır. Klâsik Türk edebiyâtının daha iyi anlaşılması için dînî literatürün, kullanılan şerh metotlarının bilinmesi gerekmektedir. Bu da klâsik şerh metodunu yansıtan metinlerin değerlendirilmesi yoluyla olacaktır.

"Şârih-i Mesnevî" olarak tanınan Sarı Abdullâh Efendi (ö. 1660)'nin *Meslekü'l-Uşşâk* kasidesi, tarîkat âdâbını ve Bayrâmî-Melâmî ekolünü yansıtması bakımından önemlidir. Bu çalışmada, klâsik Türk edebiyatındaki şerh geleneği hakkında ön bilgi verilmiştir. La'lî-zâde Abdülbâkî'nin *Meslekü'l-Uşşâk* kasidesini şerh ederken kullandığı yöntemler ve La'lî-zâde şerhinin, Türk şerh geleneği içindeki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Şerhin karakteristik yönlerini barındıran ilk üç beytinin transkripsiyonlu metni verilmiş, her beytin ardından metnin günümüz Türkçesiyle kısa izahı yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: La'lî-zâde Abdülbâkî, Sarı Abdullah Efendi, *Meslekü'l-Uşşâk* Şerhi, Şerh.

Abstract

The concept of "Serh" formed around text explanation and work of "critique" aimed at evaluating the text by their positive and negative aspects occupy an important place in classical Turkish literature. Therefore it is necessary that the serh methods be known in order to understand the classical Turkish literature and evaluate its texts. And this will happen by way of analysing and evaluating texts reflecting classical serh methods.

Meslekü'l-Uşşâk eulogy of Sarı Abdullah Efendi, which is known as "Şârih-i Mesnevî" in Turkish literature is important as it reflects dervish order and transfers the phylosophy of sufism of Bayrami-Melami school. İn this article some insights into serh tradition in classical Turkish literature were given on condition that the limits of the article not be crossed. It was tried to present that how La'lî-zâde Abdulbâkî serh the *Meslekü'l-Uşşâk* eulogy of Sarı Abdullah Efendi which is very important in forming Tukish phylosophy of sufism. Furthermore it was tried to determine the place of La'lî-zâde serh in Turkish serh tradition by giving the historical prosedure of serh method in Turkish literature. Transcripted text of the first three beyt having characteristic aspects of serh text were given and the text components he put forward were stated.

Keywords: La'lî-zâde Abdülbâkî, Sarı Abdullah Efendi, Serh (commentary) of *Meslekü'l-Uşşâk*, Serh.

* Dr.

Sözlük anlamı "kesmek, bir şeyi genişletip yaymak, sözün kapalı kısımlarını açıklayıp anlaşılır hale getirmek" olan şerhin terim anlamı, bir metnin daha iyi anlaşılması için sözlü veya yazılı olarak yapılan açıklamaların bütünü olarak tarif edilmektedir.[1] Şerhler genellikle kapalı kalmış hususların açıklanması için yapılmıştır. Anlaşılması zor metinlerin yeni nesillerin daha iyi anlaması amacıyla açıklanması ihtiyacının Batı'da Aristoteles zamanında ortaya çıktığı, başta Homeros olmak üzere eski metinleri açıklama çabasının Filolojinin doğmasına sebep olduğu söylenmektedir (Bayrav, 1975: 1).

İslâm'ı kabul etmiş kişilerin Kur'an'ı daha iyi anlama gayretleri tefsîr çalışmalarını doğurmuştur. Buradan hareketle İslâm dünyasında şerh çalışmalarının temel kaynağını "Tefsîr"lerin oluşturduğu söylenebilir. Şerhler; hadis, kelâm, fıkıh, mantık, hey'et, sarf, nahiv, belâgat gibi dînî ve ilmî içerikli eserler hakkında kaleme alındığı gibi manzum ve mensur edebî eserler için de kaleme alınmışlardır (Uzunçarşılı, 1988: 23-30). Fars edebiyatında şerh edilen metinlerin genellikle tasavvufî oldukları görülmektedir. Molla Câmî, Hüseyin Vâiz Kâşifî, Şemseddîn-i Lahorî meşhur Fars şârihleri arasında sayılabilir (Pekolcay-Sevim, 1991: 41-42).

Anadolu sahası Türk edebiyatında şerh geleneğinin XVI. yüzyılın ikinci yarısında yaygınlaştığı söylenebilir. Ancak bu yüzyıldan önce de şerh adı altında çalışmalar yapılmıştır (Yazar, 2011: 41). Genellikle ilk dönem şerhleri kısmen Arapça metinler üzerinde yapılmakla beraber çoğunlukla Farsça eserler için kaleme alınmıştır.[2] Eldeki kaynaklara göre şiirleri şerh edilen ilk Anadolu şairi Yunus Emre'dir. "Çıktım erik dalına…" diye başlayan ünlü şathiyesi, ilk defa XV-XVI. yy. şârihlerinden Şehzade Muhyiddin Mehmed Efendi tarafından şerhedilmiştir (Ceylan, 2000: 36). Sadık Yazar Anadolu sahasındaki tercüme ve şerh geleneğini incelediği doktora çalışmasında, şerh olarak değerlendirilen en eski çalışmanın Mehmed b. Âşık Selmân el-Lâzkî'nin 1397'de, Şâtıbî'nin tecvîd ile ilgili kasidesini manzum olarak Türkçeye aktardığı *Keşfü'l-Me'ânî* adlı eseri olduğunu aktarmaktadır.[3] XV. yüzyılda şerhlerde bir artış görülmekte, XVI. yüzyılda şerh yazılan metinlerin çeşitliliği artmaktadır. Bu yüzyılda esmâü'l-hüsnâ şerhlerinin sayısında artma görülür. Esmâü'l-hüsnâ şerhleri, Hatipoğlu Habîbullah Şirvânî (ö. 1512'den sonra) ile başlamış; Subhî mahlaslı Mehmed Alî Çelebi el-Bursevî (ö. 1523'ten sonra), Nahîfî (ö. 1546'dan sonra), bu türün en fazla örneğini veren Şücâüddîn İlyâs b. Îsâ b. Mecdüddîn es-Saruhânî (ö. 1559), Selâmî Mustafa Efendi (ö. 1591) ve Alâüddîn Alî Dede b. Mustfâ el-Bosnevî (ö. 1598) gibi isimlerle devam etmiştir (Yazar, 2011: 44). XVII. yüzyılın en önemli şârihi Rusûhî mahlaslı İsmâil Ankaravî'dir. Ankaravî'nin asıl şöhretini *Mesnevî*'ye yaptığı şerhle kazandığını belirten Sadık Yazar, onun şerh ettiği bütün metinlerin, tasavvufî olduğunu söyler. XVIII. yüzyılın öne çıkan şârihlerinden İsmâil Hakkı Bursevî'nin 40 civarında şerhi bulunmaktadır. Salâhî-i Uşşâkî de Bursevî gibi iki tefsir çalışması yapmış, edebiyat dışı metinler, fıkıh, gramer, belagat ve tasavvufa dair şerhler kaleme almıştır (Yazar, 2011: 55). Müstakim-zâde Sadeddîn Süleyman b. Emrullâh da Hadis ve tasavvuf konusunda birkaç metni, dua ve zikir konulu metinleri, Bûsirî'nin Kasîde-i Murâdiyye'sini ve Süheylî'nin Kasîdetü'l-Ayniyye'sini şerh etmiştir (Yazar, 2011: 55). Bunun dışında da bazı şerhleri bulunmaktadır.

Ömür Ceylan, tasavvufî şiir şerhleri hakkında yaptığı çalışmasında, şerh edilecek maznumelerin seçiminde bir takım özelliklerin arandığını belirterek özetle şu tespitlerde bulunmuştur: "Dînî ve tasavvufî şiirlerde hem saz şiiri hem divan şiiri estetiğinden unsurlar bulunmaktadır. Bu umumî temayül, şerh edilecek şiirlerde herhangi bir nazım şekli, nazım birimi, beyit sayısı ve vezin ayrımı gözetilmemesi sonucunu doğurmuştur. Arapça ve Farsça manzumelere yapılan şerhlerde olduğu gibi müstakil beyit şerh etme usulü, Türkçe manzûmelere yapılan şerhlerde benimsenmemiş, manzûmenin bütünlüğü korunmuştur. Aynı manzûmenin birkaç şârih tarafından birbirlerinden haberdar olarak şerh edildiği vakîdir. Fakat,

---

[1] 'Şerh'in sözlük ve ıstılâhî anlamıyla ilgili detaylı bilgi için: Sedat Şensoy, "Şerh", *DİA*, Cilt 38, İstanbul 2010, s. 555-558.

[2] Türk Edebiyatında şerh geleneği hakkında detaylı bilgi için bk.: Ömür Ceylan, "Şerh-Türk Edebiyatı", *DİA*, Cilt 38, İstanbul 2010, s. 565-568.; Ömür Ceylan (2000). *Tasavvufi Şiir Şerhleri*, İstanbul: Kitabevi.

[3] Bu bölüm hazırlanırken, Klâsik Türk edebiyatında şerh geleneği hakkında oldukça detaylı bir çalışma ortaya koyan Sadık Yazar'ın Doktora Tezi'nden istifade edilmiştir: Sadık Yazar (2011). *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, *I-II,* Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

şerh edilecek manzumenin seçiminde, daha önce şerh edilmemiş olması da önem taşımaktadır."[4]

Türk Edebiyatında Kırk Hadis ve Yüz Hadis şerhlerinin yanında felsefe, tasavvuf, mantık, matematik, târih eserlerinin şerhleri de yapılmıştır. Büyük bir yekûn tutan şerhler ise "Hâfız Dîvânı", "Gülistân", "Bostân", "Mesnevî-i Ma'neviyye" gibi edebî eserlere; Türkçe kaleme alınmış "Tuhfe-i Şâhidî", "Tuhfe-i Vehbî", "Sübha-i Sıbyân" gibi manzum lugatlar ile Arapça aslından "Avâmil", "Emsile", "Kâfiye", "Unmûzec", "Telhîsü'l-Miftâh" gibi dil ve belâgat eserlerine yapılmıştır.[5]

Şerh geleneğimiz içinde Mevlana'nın *Mesnevî*'sine yapılan şerhlerin ayrı bir önemi bulunmaktadır. Mevlânâ ve eserine duyulan bu ilginin *Mesnevî*'nin "magz-ı Kur'an" yani Kur'an'ın özünü oluşturması ve anlatması olduğu söylenebilir. Bu sebeple eser için yapılmış birçok şerh bulunmaktadır.[6] Türk edebiyatında *Mesnevî*'nin tercüme ve şerhleri Sultan Veled'den sonra başlamıştır. Gülşehrî XIV. yüzyılda, edebiyatımızda ilk defa, *Mesnevî*'den seçtiği beş hikâyeyi Türkçeye çevirerek şerh etmiştir (Yavuz, 2007: 27). Bilinen ilk *Mesnevî* tercümesi ve şerhi Mu'înî'nin Mesnevî-i Murâdiyye adlı eseridir.[7]

Son dönemlere gelindiğinde Ali Nihat Tarlan'ın metin incelemelerinde, klâsik şerh metoduna yaptığı katkılarla, kullandığı metodun, bir ekol olarak günümüzde hâlâ devam ettiği söylenebilir. Tarlan'ın metin şerhi yöntemine bakıldığında Arapça-Farsça manzumelere yazılmış klâsik şerhlerdekine benzer bir yaklaşımın ön plana çıktığı görülmektedir (Duru, 57: 2007). Tarlan, beytin nesre çevirisini yaptıktan sonra ilgili âyet, hadis ve beyitlerden örnekler verir.[8]

Tefsir, Hadis, fıkıh, kelâm hikmet, astronomi, kimya, rüya tabiri, ebced, muamma, sarf-nahiv ve belagat ilimleri başta olmak üzere birçok ilimden istifade edilerek meydana getirilen tasavvufî şiir şerhleri, eski kültürümüz için zengin birer kaynak niteliğindedir (Ceylan, 2000: 441).

La'lî-zâde Abdülbâkî'nin Hayatı

Makalenin asıl konusunu teşkil eden eserin müellifi La'lî-zâde Abdülbaki 1090/1679 senesinde İstanbul'da doğmuştur. Babası Bayrâmî-Melâmîlerinden *Mesnevî* şârihi Sarı Abdullah Efendi'nin (1071/1660) kız kardeşinin oğlu La'lî Mehmed Efendi'dir. La'lî Mehmed Efendi medresede yetişmiş 1109/1697 senesinde kadılık göreviyle Mekke'ye gitmiştir. La'lî-zâde'nin *Mebde' ve Meâd*'da vediği bilgiye göre babası La'lî Mehmed Efendi 1119/1707 senesi temmuz ayında sürgündeyken Kıbrıs Magosa'da vefât etmiştir (Çakmaktaş, 2010: 2). Babası onu daha on dokuz aylık bir bebekken Seyyid Hâşim Efendi'nin sohbetlerine götürmüştür. La'lî-zâde, yirni sekiz yaşına kadar vaktini ilim tahsiliyle geçirmiş, tahsilini tamamladıktan sonra müderrisliğe başlamıştır. Sarı Abdullah Efendi vasıtasıyla Bayramî-Melâmîleriyle tanışmış Seyyid Haşim Efendi'den feyz almıştır (Azamat, 2003: 90). La'lî-zâde Abdulbâkî Efendi ilmiyye sınıfındandır. Kazaskerliğe kadar yükselmiştir (Gölpınarlı, 1931: 154-155). Şiirlerinde "Yetîm" mahlasını kullanmıştır. Sarı Abdullah Efendi'nin *Meslekü'l-Uşşâk* mesnevîsine 47 beyit halinde bir zeyl yazmıştır.

---

[4] Hazırlanan bu makalede, Türk edebiyatında tasavufî şiir şerhleriyle ilgili en kapsamlı kaynak olan Ömür Ceylan'ın eserinden istifade edilmiştir: Ömür Ceylan (2000). *Tasavufi Şiir Şerhleri*, İstanbul: Kitabevi.

[5] Bu konuda detaylı bilgi için bk.: Abdulkadir Dağlar, "Klasik Türk Edebiyatı Şerh Geleneği ve Hacı İbrahim Efendi'nin Şerh-i Belagat'ına Dair", *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları Volume 2/2 Spring 2007*, s. 163.

[6] Ziya Avşar, Bursevî'nin *Mesnevî*'yi şerh metodunu, özellikle ilk 18 beyitin şerhinin diğer *Mesnevi* şerhlerinden farklı yönlerini ortaya koymuştur: Ziya Avşar, "Rûhu'l- Mesnevî'de Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Şerh Yöntemi", *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları Volume 2/3 Summer 2007*, s. 60.

[7] Bu eser hakkında detaylı bilgi için bk.: Kemal Yavuz (2007), *Mu'înî'nin Mesnevî-i Murâdiyye'si Mesnevî Tercüme ve Şerhi*, Konya: Selçuk Üniversitesi Matbaası.

[8] Geleneksel şerh metodunun Divan şiirine yansıması ve İsmail Hakkı Bursevî'nin şerh metodu hakkında detaylı bilgi için bk.: Rafiye Duru (2007). *Modern Metin Çözümleme Teknikleri Bakımından Şerh Geleneği ve İsmail Hakkı Bursevî*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Müellif 1120/1708 senesinde İstanbul'a gelen şeyhi Murad Buhârî'ye de intisâb ederek Bayrâmîliğinin yanı sıra Nakşibendî tarikatı müntesibi de olmuştur. La'lî-zâde, bu iki tarikatın birbirlerine benzediğini ifade etmektedir.[9]

On sekiz ay Limni'de sürgünde kaldıktan sonra İstanbul'a dönen müellif, Valide Sultan Medresesi müderrisliğine tayin edilmiştir (Azamat, 2003: 91). Konu hakkında en kapsamlı araştırmayı yapan Nihat Azamat, onun Osmanlı bürokrasisi içinde bulunmasına rağmen daima tasavvufî şahsiyetiyle anıldığına, yazdığı tasavvufî eserlerle ön planda olduğuna dikkati çekmektedir. Müellif 1159/1746 senesinde İstanbul'da vefat etmiş Eyüp'e defnedilmiştir. Müstakimzâde La'lî-zâde'nin kendi vefat tarihine eserinde işaret ettiğini söylemektedir: Aynı zamanda La'lî-zâde'nin vefatı için "Gülşen-i Cennet'e gül-bün ola La'lî-zâde." mısrâıyla da tarih düşürülmüştür (Çakmaktaş, 2010: 8).

La'lî-zâde, Gazâlî'nin *Kimyâ-yı Saâdet* adlı eserini tercüme etmiş, Hamzavîler hakkında bir risâle yazmıştır. Kendisinin *Mebde' vü Meâd* adlı eseri meşhurdur. *Sergüzeşt* adlı eseri, Sarı Abdullah'tan sonra kendi zamanına kadar gelen Melâmî ricâlini anlatmaktadır. Melâmîlik hakkında bilgi edinmek için önemli bir kaynaktır.[10]

Meslekü'l-Uşşâk Şerhi: Hediyyetü'l-Müştâk fî Şerhi Mesleki'l-Uşşâk

Meslekü'l-'Uşşâk, Sarı Abdullah Efendi'nin sülûk hallerine dâir Türkçe manzum 105 beyitlik bir kasîdesi olup La'lî-zâde Abdulbâkî tarafından 47 beyit halinde zeyli yazılarak Türkçe şerh edilmiştir. *Meslekü'l-'Uşşâk* Allah'ın varlığını ve birliğini, tarîkat âdâbını ve tasavvufun gereklerini, bazı tasavvufî kavramların izahını açıklayan bir kasîdedir.[11]

Meslekü'l-'Uşşâk Şerhi olarak meşhur olan eserin tam adı *Hediyyetü'l-Müştâk fî Şerhi Mesleki'l-Uşşâk*'tır. Eserin yazma eser kütüphanelerinde dört nüshası tespit edilebilmiştir. Eser, Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 636 numarada 178[a]-225[a] varakları arasında; Millet Kütüphanesi 1023 numarada 1[b]-64[a] varakları arasında; Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi 2786 numarada 1[b]-41[a] varakları arasında; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Emanet Hazinesi 1312 numarada 1[b] -38[b] varakları arasında bulunmaktadır.

Meslekü'l-Uşşâk Şerhi ve muhtevası hakkında detaylı bilgi vermek makalenin sınırlarını aşacağından sadece La'lî-zâde Abdülbaki'nin metni şerh ederken izlediği yöntem üzerinde durulacaktır.[12] Beyitler arasında en uzun açıklamayı ihtiva etmesi ve diğer beyitlerin şerh

---

[9] La'lî-zâde'nin hayatı ve *Mede vü Meâd* adlı eseri hakkında detayl bilgi için bk.: Büşra Çakmaktaş (2010). *La'lîzâde Abdülbâkî'nin Mebde' ve Meâd Adlı Eseri (İnceleme-Metin),* Yayımlanmamaış Yürksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

[10] Şairin eserleriyle ilgili detaylı bilgi ve Melâmîlikle olan ilişkisi için bk.: Abdulbaki Gölpınarlı (1931), *Melâmîlik ve Melâmîler,* İstanbul.; Nihat Azamat, "La'lî-zâde Abdülbâkî", *DİA*, Cilt 27, Ankara 203, s. 90-92.; Zeynep Akkaya (2009). *Lâlîzâde Abdülbâkî'nin Hediyyetü'l-Müştâk İsimli Şerhi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.; Büşra Çakmaktaş (2010). *La'lîzâde Abdülbâkî'nin Mebde' ve Meâd Adlı Eseri (İnceleme-Metin),* Yayımlanmamış Yürksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

[11] "Meslekü'l-Uşşâk" kasidesi ve zeyliyle ilgili detaylı bilgi için bk.: Bünyamin Ayçiçeği, "Sarı Abdullâh Efendi (ö. 1661)'nin Meslekü'l-'Uşşâk Kasîdesi ve La'lî-zâde Abdülbâkî (ö. 1746)'nin Zeyli", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/3 Winter 2014*, s. 189-211.

[12] Bu eser üzerinde bir yüksek lisans çalışması yapılmaştır: Zeynep Akkaya (2009). *Lâlîzâde Abdülbâkî'nin Hediyyetü'l-Müştâk İsimli Şerhi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ayrıca Abdurrezzak Tek, 2007 senesinde melâmetle ilgili bilgiler veren ve melamî büyüklerine âit çeşitli risâleleri içeren bir kitap yayımlamış, bu eserde *Hediyyetü'l-Müştâk*'a da yer vermiştir: Abdurrezzak Tek (2007). *Melâmet Risâleleri Bayrâmî Melâmîliği'ne Dâir*, Emin Yayınları: Bursa. Her iki çalışma da eserin Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 636 numarada bulunan nüshası üzerinden hazırlanmıştır. Ancak bu çalışmalarda *Hediyyetü'l-Müştâk*'ın transkripsiyonlu metni verilmemiş ve eserin müellif nüshasıyla mukabele edilerek istinsah edilmiş olan Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Emanet Hazinesi 1312 numarada bulunan önemli bir nüshası görülmemiş ve diğer nüshalarıyla karşılaştırılıp edisyon kritik çalışması yapılmamıştır. Ancak Zeynep Akkaya'nın çalışmasında, eser incelemesi kısmında gösterilen hassasiyeti ve özeni özellikle vurgulamak gerekmektedir. Ayrıca Abdurrezzak Tek'in çalışmasında da amaç melâmîliğe dâir birçok risâlenin toplu halde yayımı olduğundan bahsettiğimiz şekilde bir çalışma tercih edilememiş olabilir. Bizim de *Hediyyetü'l-Müştâk fî Şerhi Mesleki'l-Uşşâk* adlı eserin, mukâbele kaydı bulunan Topkapı nüshası esas

metoduna dair bilgiler içermesi bakımından ilk üç beytin şerhi transkribe edilerek verilecek ardından La'lî-zâde'nin şerh metodu incelenmeye çalışılacaktır.

Esere besmele ile başlayan şârih, klâsik tertibe uyarak hamdele, salvele'nin ardından "ve ba'dehû" diyerek sebeb-i telif bölümünü yazmıştır. Kendisini "türâb-ı akdâm-ı fukarâ 'abd-i yetîm" olarak vasıflandıran şârih, Limni adası kalesinde hapis hayatı sürerken ruhî dalgalanmalar ve iç sıkıntıları içinde kıvrandığını söylemektedir. "El-fitnetü eşeddü mine'l-katl"[13] âyetinde geçen "fitne" kelimesini bazı müfessirlerin sürgün olarak açıkladıklarını ifade eder. Biraderinin gurbette kendisini unutmadığını ve lüzumlu ihtiyaçlarını karşıladığını söyleyerek merhum ve mağfur pederinin on altı yaşındayken yazdıkları *İlâhiyât Mecmuası*'nı kendisine hediye ettiğini, yazdıklarının harap gönlüne sekîne verdiğini, eseri de çoğunlukla geceleri mütalaa ettiğini söylemektedir. Hapis hayatının üzerinden -1129 senesinde- üç ay geçmiş, Muharrem ayı içindeki on geceyi zikirle ve ibadetle geçirmek maksadıyla ceddi Sarı Abdullah Efendi'nin *Meslekü'l-Uşşâk* isimli eserini okumaya başlamıştır. Okurken yüce hilâfet sahibi meşâyihin silsilelerini yazmanın ve kasideye eklemenin güzel olacağı hatırına gelmiştir. Böylece eser eşsiz bir hal alacaktır. Bu düşüncelerle Muharrem ayının ikinci gecesinde kasideye iki saat içinde kırk yedi beyit halinde zeyl yazmaya muvaffak olmuştur. Muharrem ayının ortalarında biraderinin mektubunu almıştır. Bu mektupta biraderi kendisinden, *Meslekü'l-Uşşâk* kasidesinin şerh edilmesinin güzel olacağını ifade etmektedir. La'lî-zâde, mektubun tarihine bakdığında, kendisinin zeyli yazdıktan bir gün sonra yazıldığını fark etmiş ve bunun hikmetli bir iş olduğu kanaatine varmıştır. Ceddinin şerefli sözleri ruh bulsun diye *Hediyyetü'l-Müştâk fî-Şerhi Mesleki'l-Uşşâk* adıyla bir şerh yazmaya karar vermiştir.

Bu bölümde şârih, nasıl bir ruh hali içinde bulunduğunu, eseri yazmaya kendisini teşvik eden sebepleri ve kitabın adını vermiştir. Ardından şârih, kasidenin birinci beyitini yazmış ve açıklama kısmına geçmiştir.

"1. Ḫudāya ḥamd bī-ġāye ki luṭfı bī-nihāyetdür
Ṣalvāt olsun Rasūline kim ol ḫatm-i risāletdür

maʿlūm-ı şerīfdür ki ḥamd iki nevʿdür bir nevʿi ḥamd-i Rabdür ki ıẕhār-ı ṣıfāt-ı kemāliyye ile muʿarrefdür bir nevʿi daḫı ḥamd-i ʿabddür ki iki ḳısma münḳasimdür ḳısm-ı evveli ḥamd-i lüġavīdür *vaṣfün bi'l-cemīl ʿalā ciheti't-taʿẓīm ve't-tebcīl* taʿrīfiyle maʿrūf ve ḳısm-ı āḫırı ḥamd-i ʿörfīdür *fiʿlün yünebbiʾü ʿan taʿẓīmi'l-münʿimi bi-sebebi kevnihī münʿimen* resmiyle mevṣūfdur bu taʿrīfleriñ mebāḥiṯ-i ṣūriyyesi kütüb-i ʿulūmda mufaṣṣalan meẕkūrdur ve mesṭūrdur ancaḳ bu maḳāma münāsib maḳāl oldur ki kütüb-i meşāyiḫde muḥarrer ve meşhūr oldıġı vech üzere tevḥīd-i Bārī üç nevʿ üzere cārīdür tevḥīd-i efʿāl tevḥīd-i ṣıfāt tevḥīd-i ẕāt tevḥīd-i efʿāl oldur ki muvaḥḥid cümle efʿāl-i Ḥaḳḳıñ fiʿli oldıġını idrāk ider görür ki aṣlen bir fiʿl ṣādır olmaz illā Ḥaḳ sübḥāne ve teʿālānuñ irāde ve iḳdārıyla ṣudūr eyler Ḥaḳdan ġayrıda ḳudret yoḳ fāʿil-i ḥaḳīḳī Allāh ʿaẓīmüʿş-şān *faʿʿālün limā yürīd*[14] oldıġına īmān ḥāṣıl eyledikde cümle efʿāliñ ḫālıḳı bir ẕāt vardır *ḫālıḳu's-semāvāti ve'l-arḍi ve mā beyne hümā*[15] odur diyüp eşerden müʾeşşire intiḳāl ṭarīḳi üzere Ḥaḳ sübḥānehū ve teʿālā ḥaẕretleriniñ vücūduna ve vaḥdāniyyetine īmān getürür bu rütbe-yi īmāna ʿaḳl kāfīdür şerīʿat-ı muṭahhara ile ʿāmil olmazdan muḳaddem her ʿāḳıl bu rütbeye nūr-ı ʿaḳl ile nāʾil olur olmayanlar *ülāʾike ke'l-enʿāmi bel hüm eḍall*[16] āyet-i şerīfine maẕharlardur el-ʿiyāẕü billāh imdi bu rütbe tevḥīd-i efʿāl ḥuṣūlünden ṣoñra tefekkerū fī-ālāʾillāhi emriyle mütefekkir olup ānen fe-ānen envāʿ-ı niʿam-ı ẓāhireye ve evṣāf-ı kerem-i

alınarak ulaşılabilen diğer nüshalarıyla karşılaştırmalı bir yayınının okuyucunun hizmetine sunulması için çalışmalarımız devam etmektedir.

[13] Bakara 2/191: "(Fitne) Zulüm ve baskı, adam öldürmekten daha ağırdır." Kur'an-ı Kerim'den alıntı yapılan yerlerde Diyanet İşleri Başkanlığı Meali kullanılmıştır: Haz. Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin (2003). *Kur'ân-ı Kerim Meali*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

[14] Buruc Sûresi 85/16: "(Allah) Dilediğini mutlaka yapandır."

[15] Secde Suresi 4/32. ayetten iktibastır. Alıntılanan kısmın meali şöyledir: "Allah, gökleri ve yeri, ikisi arasındakileri yaratandır."

[16] Araf Sûresi 7/179: "İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar."

bāhireye maẓhar oldıġı müşāhed ve aẓhar oldıḳda lisānen ḥaḍret-i Allāh ʿaẓīmü'ş-şānı ṣıfāt-ı cemīle ile vaṣf ve ẕikrden ẕevḳ-yāb ve ḥamd-i lüġavī ile rütbe-i ūlā-yı ḥāmidīne ḳadem-nihāde olup ʿibādet iktisāb ider bundan ṣoñra ṭaraf-ı Ḥaḳdan mebʿūṯ enbiyā-yı ʿiẓām reh-nümā-yı *inneddīne ʿindallāhi'l-islām*[17] ṣalavātüllāhi ʿaleyhim ilā yevmi'l-Ḳıyām ḥaḍerātına iḳrār ve beyne'l-ʿabd ve'r-Rab daʿvet ve hidāyete vāsıṭanıñ vücūd u lüzūmı ʿaḳlen āṣikār olmaġla ve enbiyā ve rusül daʿvā-yı nübüvvet ve iẓhār-ı muʿcizāt ile iṣbāt-ı ḥaḳīḳat itdikleri beyne'l-enām görenlere muʿayyen ve işidenlere mütevātiren mübeyyen olmaġın anlara nāzil olan kütüb-i İlāhiyyeye iḳrār ve şerīʿat-ı nebeviyye üzere aʿmāl-i ṣāliḥa ile kār-güzār ve rıḍā-yı Ḥaḳḳ ṭālib ve cümle efʿāli şerīʿata taṭbīḳ itmege rāġıb olup maẓhar-ı *innelleẕīne āmenū ve ʿamilu'ṣ-ṣāliḥāt*[18] a dāḥıl Ḥaḳḳa vāṣıl olur envāʿ-ı niʿam-ı ẓāhiriyye ve bāṭıniyyeye nāil oldıġıñ idrāk eyledikde ḳavlen ḥamd-i luġavī ve fiʿlen ḥamd-ı ʿörfī ile Ḥaḳḳa ḥamd eyleyüp lisān ü cenānında nūr-ı īmān nümāyān olur bu ṭavra vāṣıl müʿmin-i kāmil bāṭınını ʿaḳāyid-i ṣaḥīḥa ile taḫliye ve ẓāhirini aʿmāl-i ṣāliḥa ile tecliye eyledikde ber-minvāl-i sābıḳ cümle efʿāle ḳudret ancaḳ ḥaẓret-i Allāha lāyıḳ oldıġı nefsü'l-emre muṭābıḳ ve ilhāmāt-ı derūniyyeye muvāfıḳ oldıḳda her bir fiʿl bir ṣıfatı muḳteḍā ve cūyān ve cümle ṣıfāt-ı Ḥaḳḳıñ oldıġı müşāhedesinde ʿıyān ve tevḥīd-i ṣıfāt ile gūyān olur bu mertebede nice berāzıḫ ve mehālik vardur meẕāhib-i keşīreye ẕāhib olmışlar baʿḍılar ṣıfāt-ı Ḥaḳ ile ṣıfāt-ı ʿabdi fārıḳ baʿḍılar ʿadem-i farḳa ẕāhib lākin taʿbīrde müfārıḳ olur meşelā küfr fiʿli ʿabdden ṣādır olmaġla ʿabdi kāfir ṣıfatıyla muttaṣıf ider lākin ḥaẓret-i Ḥaḳḳa nisbetle muḍill ismiñ ẓuhūrıdur dirler dikḳat-i felsefī iderler bir fırḳa daḫı cümle efʿāl ve ṣıfāt Ḥaḳḳıñdur lākin merātib iʿtibārıyla küfr ü īmān ve ʿibādet ve ʿışyān ẕāhir olur ẕāt-ı Ḥaḳḳa bundan naḳīṣa gelmez keşerāt-ı ṣıfātuñ meẕāhirde ẓuhūr ve buṭūnı miḳdār ve keyfiyyetinden nāşī ṣıfāt-ı müteẓāddeniñ inkişāfıdur buña merātib-i vücūdiyye ve şuʾūnāt-ı İlāhiyye dirler ẕātü baḥtin min ġayri iʿtibāri ṣıfatin ve ḳaydin ḥattā min ḳaydi'l-ıṭlāḳi vücūdi taʿbīri ile muʿabberdür ẕāt bir ṣıfāt ġayr-i mütenāhīdür sālik-i rāh-ı muḥabbetullāh ve tevḥīd-i ṣıfāt ile muvaḥḥid-i ilāh ve ʿārif-i nefs olup Rabbi bilürler bu ẕevḳde nice kütüb-i taṣavvuf teʿlīf olunup kimi merātib-i vücūdiyeyi keşf ve ʿıyān ve kimi eṭvār-ı sülūkı taʿlīm ve beyān eyleyüp deḳāyıḳ-ı ledünniyeden ve ḥaḳāyıḳ-ı kevniyeden ḳatı çoḳ esrār āşikār eylemişlerdür ammā bu mertebede ḳalmayup ʿilme'l-yaḳīnden ʿayne'l-yaḳīn baʿde Ḥaḳḳa'l-yaḳīn mertebesine ṭālib ve sālik olanlar *lā-yezālü ʿabdī yeteḳarrebü ileyye bi'n-nevāfili ḥattā üḥibbehū*[19] ḥadīṯ-i şerīfinden būy-ı muḥabbet resīde-i meşām-ı cānları olan ehl-i vicdān sāḳī-i şarāb-ı muḥabbeti ṭālib-cūyān olur rāh-ı ṭalebde ġayra baḳmaz göñülden ıḫrāc-ı māsivāya beẕl-i maḳdūr eyler et-tevḥīdü isḳātü'l-iẓāfāti diyüp derūnunda şevḳ ve ṭaleb mütezāyid olur ḥaḍret-i vaḳte yetişür āb-ı ḥayāt-ı muḥabbeti anıñ destinden nūş ider āhen meşābesinde olan vücūdı nār-ı ʿışḳa yanup zer-i ḫāliṣü'l-ʿıyār olur nūr-ı ʿışḳla maṭlūbı göñülde bulur maʿārif ve kerāmāt naẓarında lā-şeyʾ maḳūlesi ḳalur maḥbūb-ı ḥaḳīḳīye vāṣıl olur eger ʿināyet-i Ḥaḳ irişüp ṣoḥbet-i ḫāṣṣü'l-ḫāṣ ṣāḥib-i zamāna iḫtişāṣ rütbesini iḫrāz ve kemāl-i ʿubūdiyyet ile ser-efrāz ẓuhūr eyler ise ol ẕāt-ı şerīfiñ ḥāmil-i esrārı olmaḳlıġa istiʿdād-ı tām ḥāṣıl olup maḳām-ı ittiḥāda sezā ve rıḥlet-i pīr vuḳūʿunda verāşet-i ʿuẓmā iʿṭā olunup maẓhar-ı ḥaḳīḳat-i Muḥammediye olur aña ḳuṭbu'l-aḳṭāb ve ṣāḥib-i zamān ve ḥaẓret-i vaḳt ve maẓhar-ı etemm ve vāriṣ-i ḥaḳīkat-i Muḥammediye dirler ve bunuñ emṣāli nice esmā-i şerīfe ile müsemmādur Rūm erenleri evliyā kelimesini ıṭlāḳ idüp vāriṣ-i ḥaḳīḳat-i Muḥammediyye olan ẕāt-ı şerīfi murād iderler lākin rütbe-i mezbūraya vüṣūl kesbī degül vehbīdür bu maḳāmda olan ẕāt-ı şerīf tevḥīd-i ẕāt ile muvaḥḥid ve ḳavlen ḥamd-i lüġavī ve fiʿlen ḥamd-i ʿörfī ve ḥālen ve maḳāmen ḥamd-i Rabbī ile ḥāmiddür bu maḳāmdan ke-mā yenbeġī ḫaber virmek mümkin degildür ancaḳ bu maḳām ṣāḥiblerinden mürşid-i Rabbānī nūr-ı Raḥmānī pīr-i ṭarīḳat reh-nümā-yı ümmet ṣāḥib-i zamān Ḳayġusuz Pīr Aḥmed-i Sārbān ḳuddise sırruhü'l-ʿazīz ḥaḍretleri ḥaḳīḳat-gūyān olup buyurmuşlardur

---

[17] Âl-i İmrân Sûresi 3/19: "Şüphesiz Allah katında din İslâm'dır."

[18] "Şüphesiz iman edip salih ameller işleyenler…" Bu ifade Kur'an'da on yerde geçmektedir. Geçtiği yerler için bk.: Bakara Suresi 2/277, Yuns Suresi 10/9, Hud Suresi 11/23, Kehf Suresi 18/30 ve 107, Meryem Suresi 19/96, Lokman Suresi 31/8, Fussilet Suresi 41/8, Buruc Suresi 85/11, Beyyine Suresi 98/7.

[19] "Kulum bana nafile ibadetlerle yaklaşmaya devam eder, sonunda sevgime erer. " Buhari, Rikak, 38.

Evliyāya egri baḳma kevn ü mekān elindedür
Mülke ḥükmün süren oldur iki cihān elindedür

Sen anı şöyle ṣanursın sencileyin bir ādemdür
Evliyānıñ sırrı vardur gizlü vü ʿıyān elindedür

Ḥaḳ anı bunda gönderdi ḳullarını irşād içün
İsteyene īmān virür küfr ü īmān elindedür

Ḥaḳ ẕātiyle ṣıfātiyle tecellī eyledi aña
Varlığı Ḥaḳ varlığıdur emr-i Sübḥān elindedür

Ḳayġusuz eydür bu ʿālemi oḳıdum añladum bildüm
Bütün bu ʿālemiñ ḥükmi kāmil insān elindedür

ġafī olmaya ki bu taḳdīrce cemīʿ-i ḥamd Ḥaḳḳa maḫṣūṣdur ḥāmid ve maḥmūd ve ḥaḳīḳatde ol maʿbūddur zīrā her luṭf muḳābilinde el-ḥamdülillāh dinür Ḥaḳḳa rāciʿdür cemīʿ ʿibādāṭ ḥamd-i ʿörfīdür belki cümle mevcūdāt ḥamd üzeredür *ve min-şeyin illā yüsebbiḥü bi-ḥamdihī*[20] āyet-i kerīmesi ile ṣābitdür Allāh ʿaẓīmü'ş-şān ber-feḥvā-yı *külle yevmin hüve fī-şe'n*[21] iẓhār-ı ṣıfāt-ı kemāliyye ile ẕāt-ı pākine ḥāmid olmaḳdadur elṭāf-ı İlāhiyyeye nihāyet ve ġāyet yoḳ ve her bir luṭf muḳābilinde üç nevʿ ḥamdi ḥaṣr ü taʿdāda ḳudret yoḳ ol ecilden Ḫudāya ḥamd bī-ġāyet ki luṭfı bī-nihāyetdür buyurup bu tedḳīḳa işāret eylediler ṣalavātü ʿale'n-nebiy cümle ümmete vācib oldı ḳālallāhu tebāreke ve teʿālā *innāllāh ve melāiketehū yuṣallūne ʿale'n-nebiy yā eyyühe'lleẕīne āmenū ṣallū ʿaleyhi ve sellimū teslīmā*[22] bu ṣalāᵛta maẓhar olan server-i kāināt ve mefḫar-i mevcūdāt ḫāteme'n-nebiyyīn ve seyyidi'l-mürselīn oldı zīrā her nebīniñ ẓuhūrı muḳteẓā-yı vaḳt ve istiʿdād-ı ümmet ḥasebince olup *küntüm ḫayra ümmetin uḫricet li'n-nāsi*[23] naẓm-i kerīmi medlūliyle ümmet-i Muḥammed ḫayra ümmetin ve istiʿdādda ümem-i sālifeye meziyyet ve teveccühlerinde etemmiyyet muḥaḳḳaḳ olup istiġfārāt-ı melāike daḫı ekmeliyyet-i ẓuhūr-ı ḥaḳīḳat-i risāleti taḳviyyet ve ḥaḍret-i Allāh tecellī-yi ḥubbī ile raḥmet ve irādet-i ezeliyye muḳteẓāsı üzere ḥabīb ittiḫāẕ eylemeyle sırr-ı ḫātimiyyet olup Muḥammed ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ẓuhūrāt ve kāināta mebdeʾ ve ġāyet oldı *levlāke levlāke lemā ḫalaḳtü'l-eflāk*[24] kāşif-i mertebe-i ḫātemiyyetdür cümle enbiyā ve aḳṭāb maẓhar-ı ḥaḳīḳat-i Muḥammediyedür ancaḳ Muḥammed ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellemde ẓuhūr eyleyen kemālāt-ı ẓāhiriyye ve bāṭınıyye ber-vech-i ʿumūm birinde ẓāhir olmamışdur ol ecilden şerīʿat-i Muḥammediyye rusül-i sālife şerīʿatını nāsiḫdur ilā yevmi'l-ḳıyāme mensūḫ olmaz ẓuhūr-ı ḫātemiyyetden ṣoñra gelen aḳṭāb vāḥiden baʾde vāḥidin şerīʾat-i Muḥammediyye ve verāṣet-i Aḥmediyye ile ḫalvet-ḫāne-i ḥaḳīḳate birer bābdur"

Şârih eserinin başında, Limni adasındaki hapis hayatının ruhunda bıraktığı ızdıraplı hali anlatmıştır. Ardından *Meslekü'l-Uşşâk*'ı şerh etmeye nasıl karar verdiğini ifade etmiştir. Eseri okurken zeyl yazma isteği içine doğmuştur. Zeyli yazdıktan bir gün sonra manevî yönü yüksek olan Muharrem ayında biraderi kendisine, *Meslekü'l-Uşşâk* kasidesinin şerh edilmesinin güzel olacağını ifade eden bir mektup göndermiştir. Kendisi zeyli yazdıktan bir gün sonra böyle bir mektubu almasının "hikmetli bir iş" olduğu kanaatine varmıştır. Böylece şerh, manevî bir işaretle yazılmaya başlanmıştır.

Kasidenin birinci beytinin şerhine bakıldığında müellifin takip ettiği usül açıkça görülmektedir. Şârih aynı metodu ufak farklılıklarla diğer beyitlerde de kullanmıştır. La'lî-zâde, beyitte geçen "hamd" kelimesinin lügat manasının ardından ıstılahî manasını vermiştir.

---

[20] İsrâ Sûresi 17/44: "Her şey O'nu hamd ile tespih eder."
[21] Rahman Sûresi 55/29: "O, her an yeni bir ilâhî tasarruftadır."
[22] Ahzab Sûresi 33/56: "Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber'e salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, selâm edin."
[23] Âl-i İmrân Sûresi 3/110: "Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz."
[24] "Sen olmasaydın, sen olmasaydın, kainatı yaratmazdım." *Keşfü'l-ḫafâ*, II, 2123.

Hamd'in iki şekli olduğunu belirtmiş ve bunları izah ederken Arapça anlamlarını vermiştir. La'lî-zâde'nin, kelimelerin hem lügat anlamını hem de ıstılahî anlamını vermeyi, diğer beyitlerin şerhinde de bir yöntem olarak kullandığı görülmektedir. Ardından şârih, Allah'ın birliği hususunun tevhîd-i ef'âl, tevhid-i sıfât, tevhîd-i zât olmak üzere üç şekilde anlaşıldığını söyleyerek tasavvufî kaynaklara dayanan izahlar yapmaktadır.

La'li-zâde her beytin şerhinde sık sık Kur'an'dan ve hadislerden iktibaslar yaparak söylediklerine temel İslâmî kaynaklardan referans getirme ihtiyacı hissetmektedir. Birinci beyitte de Allah'tan başka hakiki fâil olmadığı söylendikten sonra Burûc Sûresi 16. âyetten; iman nuruna nail olmayanlar anlatılırken Araf Sûresi 179. âyetten iktibaslar yapılmıştır. La'lî-zâde'nin derin bir İslâm bilgisine sahip olduğu da buradan hareketle söylenebilir. Kur'an'dan ve hadislerden iktibas yapma metodunu şârih bütün beyitleri şerh ederken sık sık kullanmıştır.

La'lî-zâde özellikle hamd etmenin önemi üzerinde durmuştur. Hamd etmenin kişinin kurtuluşana vesile olacağını bu yolla insanda iman nurunun aşikâr hale geleceğini belirtir. Mümin hamd yolunu tutmalı ve bâtınını doğru akîde kurallarıyla, zâhirini de salih ameller ile donatmalıdır. Böylece her şeyin Hak'dan sudûr ettiği inancı kişinin kalbine yerleşebilir.

La'lî-zâde, kulda ortaya çıkan küfür fiillerinin Allâh'ın mudill isminin bir zuhuru olduğunu söylemektedir. Yeri geldikçe şârih eserinde, kelam ilminin de konusuna giren iman, küfür gibi meselelerde ilmî izahlar yapmıştır. Eserin tamamında İslâmî ilimlerin bütün yönleriyle kullanıldığı dikkati çekmektedir. Şârih, kişinin muhabbetullah ve tevhid inancıyla irfan mertebesine ulaşacağını söylemektedir. Süluk yolları hakkında birçok tasavvufî kaynak olduğunu söyleyerek sahih kitaplara göndermelerde bulunur.

La'lî-zâde, eğer konuyla ilgili yapılması gereken ve konunun sınırlarını aşacak izahlar varsa, meseleyi muteber tasavvuf kitaplarına, süluk yollarını izah eden sahih eserlere havale eder. Bu eserlerin kendisini okuyanlar tarafından maruf olduğunu düşünerek isimlerini vermez. Ancak, ileride de söyleneceği gibi, konunun izahında bazı tasavvuf büyüklerinin şiirlerini iktibas etmiştir.

Şerhde, bazı meselelerin izahında kimi zaman sanatlı söyleyişler görülmektedir. Tasavvufî neş'e içinde kaleme alındığı görülen eserde sülûk mertebelerini geçmiş birinin "bûy-ı muhabbet"ten nasipleneceği, "şarâb-ı muhabbet"i arzulayacağı, gönlünden masivâyı atınca da "âb-ı hayât-ı muhabbet"e ulaşacağı söylenmektedir. Sonunda da bu kişinin Hz. Muhammed'i hakkıyla anlama mertebesine kavuşacağı da muhakkaktır.

Burada şârih, kendisinin bazı hususları izah etmede eksik kalacağını söyleyerek "hakikî mürşid, tarikat pîri, ümmetin önderi, zamanın sahibi" olarak vasıflandırdığı Ahmed-i Sarban'dan, konunun daha detaylı izahı amacıyla, bir şiir iktibas eder. Bu şiirde ana hatlarıyla evliyaya hor bakılmaması gerektiği, dış görünüşüne bakılarak insanlar hakkında peşin yargılara varılamayacağı, mürşid-i kâmilin Hak tarafından görevlendirildiği, Hakk'ın zât ve sıfatlarıyla mürşidde tecellî eylediği, âlemin hükmünün kâmil insanların elinde olduğu ifade edilmektedir.

Şârih bütün ibadetlerin hamd-i örfî kapsamına dahil olduğunu söyleyerek mevcudatın hamd üzere olduğunu tekrar ifade eder. Yine sözlerine İsrâ Sûresi 44. âyetten ve Rahmân Sûresi 29. âyetten iktibaslar yaparak delil getirir.

Şârih, beyitlerdeki kimi kelimeleri veya kısımları şerhin içinde zikrederek açıklamasını yapar. Üç çeşit hamd olduğunu söyledikten ve bunların muhteviyatını detaylı bir şekilde izah ettikten sonra şârih, *Hudâya hamd bî-gâye ki lutfı bî-nihâyetdür* mısraıyla yukarıda anlatılanlara işaret edildiğini ifade etmektedir.

Ardından Hz. Peygamber'e salât ile başlayan ikinci mısraın izahına geçen şârih, Ahzab Sûresi 56. âyetten ve Âl-i İmrân Sûresi 110. âyetten iktibas yaparak Hz. Peygamber'in, Allâh'ın ve meleklerinin selamına mazhar olduğunu, bizim de onun ümmeti olmakla şereflendiğimizi izah eder. Ardından Hz. Muhammed'in bu derece yüce bir mevkiye sahip olmasının sebeplerini

anlatır. Hz. Muhammed önceki ümmetlerin şeriatlarını düzenlemek için gönderilmiştir. Peygamberlerin varisleri olan âlimler de hakikat evinin kapıları hükmündedirler.

"2. Daḫı aṣḥāb u āline ḫuṣūṣā çār-yārına
Ki her birisi ṣoḥbetle şeref-yāb-ı faẕīletdür

ṣoḥbet-i Resūl-i Ekrem ṣallallāhu teʿālā ʿaleyhi ve sellem şerefiyle ḳalbleri envār-ı muḥabbet ve maʿrifetiñ maṭlaʿı olan aṣḥāb-ı kirām rıḍvānullāhi teʿālā ʿaleyhim ecmaʿīn ḥaẕerātı ez cān u dil ḫubb-i Rasūlillāh ve iṭāʿat-i İlāh sebebiyle aḥvālleri ḫuṣāl-i Muḥammediyyeye muvāfıḳ ve cān ve malların dīn-i mübīn uġrına fedāda ṣādıḳ olmaları berekātıyla eṭvār-ı muḥabbetde fāyiḳ ve cemāl-i Muḥammede ḫulūṣ-i ḳalb ile ʿāşıḳ olup pīşvā-yı ümmet ve reh-nümā-yı ṭarīḳat ve müktesib-i efḍaliyyet olmışlardur kemāl-i ıḫtıṣāṣ sebebiyle tebʿan li'n-nebiy āl ve aṣḥāb ṣalāˇt ü selāma lāyıḳlardur Allāhümme ṣalli ʿalā seyyidinā Muḥammedin ve ālihī ve ṣaḥbihī ve selem"

Şârih, Rasulullâh'ın sohbetiyle kalpleri nurlanmış olan ashabın, peygamber sevgisiyle dolu olmaları ve ona itaatleri sebebiyle üstün bir mevkiye sahip olduklarını söylemektedir. Rasulullâh'a kalpten bir aşk beslemeleri ashâbı, ümmetin önderi ve en yüce mevkilerin sahibi kılmıştır. Onların salât ve selâma liyakatlerinin sebebi Hz. Peygamber'e tabi olmalarından kaynaklanmaktadır.

"3. Uyalar anlara ümmet olalar mühtedī cümle
Buyurmışdur Rasūlullāh sözi vaḥy ile sünnetdür

aṣḥābī ke'n-nücūm bi-eyyihim iḳtedeytüm ihtedeytüm[25] hadīs-i şerīfiyle müṣbitdür ki aṣḥāb-ı kirām efʿāl ve aḳvāl ve aḥvāl-i Rasūl-i ekremden ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem iḳtibās ve iktisāb itmekleriyle muḳtedā-yı ümmet ve anlara taḳlīd ve tabʿiyyet eyleyenler ehl-i hidāyetdür ḳāla'llāhü Teʿālā *ḳul in küntüm tüḥibbūnallāhe fe't-tebiʿūnī yuḥbibkümullāh*[26] ḳavl-i kerīmi maʿnā-yı şerīfinde Allāh Teʿālāya muḥabbet ittibāʿ-ı Rasūl ile maḥbūbiyyete vuṣūl sırrında ʿale'l-icmāl kelām-ı keşfī oldur ki Ḥaḳ sübḥānehū ve Teʿālānıñ ẕāt-ı baḫtında evvelen ḫubb-ı ẕātī cevelān idüp mertebe-i eḥadiyyet ʿıyān ve muḥib ve maḥbūb iʿtibāriyle ḥaḳīḳat-i Muḥammediyye nümāyān olup muḳteẕā-yı muḥabbet olan kemālāt-ı ẕātiyye ḥaḳīḳat-i Muḥammediyyede maʿlūm olduḳda mertebe-i vāḥidiyyet hüveydā ve ʿilmullāhda ṣıfāt-ı ẕātiyye-i ġayr-i mütenāhī peydā oldı ḳudret-i ezeliyye vāridāt-ı lem-yezeliyye taʿalluḳ eyleyüp ṣıfāt-ı İlāhiyyeniñ cüz'iyyete ve külliyyete ẓuhūrı murād ve maḳdūr olup kün emri ṣudūr eyledi eḥadiyyete muḳābil rūḥ-ı küllī-yi Muḥammedī ḫalḳ olındı *evvelü mā ḫalaḳallāhu rūḥī*[27] bunı beyāndur ve vāḥidiyyet iḳtiẓāsiyle her bir ṣıfat muḳābilinde bir rūḥ ḫalḳ olunup ʿālem-i melekūt icmālen ve tafṣīlen ḥāṣıl oldı ve her bir rūḥda mükevven olan kemālāt-ı ṣıfātiyye ber-vech-i temāyüz eṭvār-ı mertebe üzere ẓāhir olmasına ḳaẕā' ve ḳader taʿalluḳ eyleyüp ʿarş ve kürsī ve semāvāt ve arḍīn ve ʿanāṣır ve meʿādin ve nebāt ve mevālīd ve envāʿ-ı kāināt ve eṣnāf-ı mevcūdāt ḫalḳ olunup ṣuver-i ṣıfātiyye-i külliyye ve cüz'iyye ẓāhir oldı cümleden ṣoñra insān ḫalḳ olunup cāmiʿ-i ekvān olmaġla rūḥ-ı küllī-yi Muḥammedī nevʿ-i insāndan bir ferd-i ekmelde ẓāhir olmaġı iḳtiẓā eyledi baʿdehū rūḥ-ı küllī-yi Muḥammedī ve sā'ir ervāḥ merkez-i ḥaḳīḳatleri üzere devre başladı rūḥ-ı küllī edvārında devre-i ūlāda ḥaẕret-i Ādem ʿaleyhisselām ẓuhūr eyleyüp sāir devreleri daḫı birer nebī ẓuhūriyle tekmīl olaraḳ kemāl-i edvār rūḥ-ı küllīde server-i kā'ināt ve ʿillet-i ġāiyye-i mevcūdāt Muḥammed ḥabībullāh ʿaleyhi efḍalü'ṣ-ṣalevāt ẓāhir oldı rūḥ-ı küllī ber-vech-i etemm maẕhariyyeti buldı andan ṣoñra verāṣet ve ḫılāfet ve emānet ve imāmet aḳtābda vāḥiden baʿde vāḥid ẓuhūr eyleyüp ilā yevmi'l-ḳıyām ʿālem-i edvār ḥaḳīḳat-i Muḥammediyye ile mütemmim olur çünki insān nevʿi āḫar-ı envāʿ-ı ẓuhūrāt oldı efrād-ı insāndan her bir ferdde külliyyet ve cāmiʿiyyet vardur lākin ṣıfāt-ı keşīreniñ ẓuhūr ve buṭūnı ḥasebiyle insān efrādınıñ her biri bir ṭavırda biri birine muḫālif ẓāhir olur belki ferd-i vāḥid aḥvāl-i müteẕādde ile mütelevvin ẓuhūr ider bir ḥālde ḳalmaz bunuñ sırrı ṣıfātıñ ẓuhūr ve buṭūnı ve ġalebe-i iẓmiḥlālidür meşelā ʿilm ṣıfatı herkesde mevcūddur lākin ʿilme münāfī

[25] "Ashabım yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız doğru yola ulaşırsınız." *Keşfü'l-hafâ*, I, 132.
[26] Âl-i İmrân Sûresi 3/31: "De ki: "Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin."
[27] "Allah önce benim nurumu yarattı." *Keşfü'l-hafâ*, I, 265.

cehāleti muḳteżā ṣıfāt ẓuhūrı ġālib olduḳda ṣıfat-ı ʿilm buṭūnda ḳalur ṣıfat-ı müteżādde buṭūna vardıḳça ʿilm ṣıfatı ẓuhūra başlar feʾfhem kesb ü sülūk ve emr ü nehy bu ḥāletden ötüridür çünki efrād-ı insān her biri bir ṭurda ẓāhir olur maẓhar-ı etemm olanlarıñ efʿāl ve aḳvāl ve aḥvāline muvāfıḳ olanlar müʾmin muḫālif olanlar kāfirdür muvāfaḳat ve muḫālefetinde merātib bī-ḥad olmaġın derecāt-ı müʾminīn ve derekāt-ı kāfirīn bī-şümārdur imdi müʾmin muvaḥḥid olup Ḥaḳ sübḥānehū ve teʿālā ḥaẓretine muḥabbet üzere sālik-i rāh-ı hidāyet olanlar *men eḥabbe liḳāʾallāhi eḥabbellāhü liḳāʾehū*[28] ḥadīṯ-i şerīfi mūcibiyle sülūkunda muvaffaḳ olup Rasūl-i ekrem ṣallāhu teʿālā ʿaleyhi veselleme ittibāʿ üzere eṯer-i Muḥammedī ile seyr ila'llāh eyleyüp kemāl-i ittibāʿ bulunduḳda muḥabbet ve ʿışḳ ve ceẕbe ḥāṣıl olup menbaʿ-ı muḥabbet olan rūḥ-ı küllī-yi Muḥammedī ṣoḥbetine nāʾil ve anıñ şefāʿatiyle muḳteżā-yı ḥubb-ı ẕātī olan maḳām-ı eḥādiyyete vāṣıl olurlar imdi ṣırāt-ı müstāḳīm ittibāʿ-ı Rasūlullāh ile muḥabbetullāha vuṣūl müyesser oldıġı bu āyet-i kerīmeden mefhūm olup merātib-i ẓuhūrāt-ı ṣıfātıñ cümlesi cāmiʿ-i ḥaḳīḳat-i Muḥammediyyeniñ ber-vech-i ekmel maẓhar-i etemmi ḥaẓret-i seyyidü'l-kevneyn ve mecmaʿü'l-baḥreyn Rasūl-i ekrem ṣallāhu teʿālā ʿaleyhi vesellem olduġı maʿlūm oldı ise anıñ şerīʿatiyle ʿāmil ve ṣoḥbet-i şerīfine dāḫil cemīʿ efʿāl ve aḳvāl ve aḥvālde aña tabʿiyyet devletine nāʾil olan aṣḥāb-ı kirām ḫıyārü'l-enām ve şübehāt-ı derūniyye ve müşkilāt-ı dīniyyelerini ḥuẓūr-ı şerīflerine ʿarẓ ve ḥall-i eşkāl-i kelām faṣlü'l-ḫıṭāb-ı müsteṭāblarıyla nūr-ı efzā-yı bāl olup kendi irādetlerini maḥv ve murād-ı Muḥammedī üzere sālik-i rāh-ı ḥaḳīḳat oldıḳları ecilden her biri muḳteḍā-yı ümmet ve necm-i semā-yı hidāyet oldılar ḫuṣūṣan erkān-ı erbiʿa-yı Kaʿbe-i dīn çehār-yār-i güzīn rıḍvānullāhi ʿaleyhim ecmaʿīn ḫaẓerātı ḫılāfet-i ẓāhiriyye ile ẓuhūr ve her biri bir ṭavr üzere ʿālemi pür-nūr eyleyüp ẓāhiren ve bāṭınen hādī-yi ümmet ve müşkil-güşā-yı şerīʿat olmuşlardur evvelen ḥaẓret-i Ebū Bekr ṣıdḳ-ı Muhammedī üzere ẓāhir ve ḥaẓret-i ʿÖmer ʿadl-i Muḥammedī ile ʿādil ḥaẓret-i ʿOṯmān ḥilm-i Muḥammedī üzere bāhir ve ḥaẓret-i ʿAliy ʿilm-i ḥaḳīḳat-i Muḥammedīde kāmil ve ḫılāfet-i ẓāhiriyye ve bāṭıniyyeye nāʾil olup dīn-i Muḥammedīniñ esāsı ṣıdḳ ve ʿadl ve ḥilm ve ʿilm üzere oldıġını cümle ʿıyān eylediler imdi eṯer-i Muḥammedīye giden sālikler daḫı bu dört ṣıfat üzere giderler zīrā ṣıdḳı olmayan sülūk idemez baʿdehū her ṭavrıñ muḳteżāsı üzere ʿadālet itmeyen *innāllāhe yeʾmürü bi'l-ʿadli ve'l-iḥsānı*[29] işāret-i naṣṣıyla mertebe-i iḥsāna iremez ḥilm ṣıfatıyla muttaṣıf ve müheẕẕebü'l-aḫlāḳ olup kemāl-i teslīmiyyet ḥāṣıl olmadan ḳalbi fikr-i māsivādan ḳurtaramaz ʿilm-i Ḥaḳḳı kitāb-ı dilden oḳumayan nefsini bilüp Rabbini bulamaz sāʾir aṣḥābıñ daḫı her birinde bir kemāl vardur ki sālik olanlara nūr-ı hidāyetdür ve'l-ḥāṣıl aṣḥāb-ı kirāma tābiʿ olanlar maẓhar-ı hidāyet olmasında şübhe yoḳdur ammā şu daḫı maʿlūm olsun ki beyne'l-ʿulemā meşhūrdur ki baʿde'n-nebiyyinā Muḥammed ṣallāhu ʿaleyhi vesellem aṣḥāb-ı kirām anlardan ṣoñra tābiʿīn anlardan ṣoñra baṭn-ı sāliṯ ricāline hüm ricālün naḫnü ricāl dinür bu söz muṭlaḳ degüldür ancaḳ sāʾil-i şerʿiyyede rivāyet ve ictihāda göredür zinhār ıṭlāk üzere fehm olınmaya zīrā meşāyiḫ-i ʿizām ʿindinde ʿayne'l-yaḳīn müsellemdür ki her vaḳitde maẓhar-ı ḥaḳīḳat-i Muḥammediyye ve vāriṣ-i sırr-ı Aḥmediyye bir ẕāt-ı şerīf ṣadr-nişīn-i imāmetdür aña iḳtidā idüp ṣoḥbet-i ḫāṣına dāḫil ve esrār-ı derūnuna vāṣıl olan zümre-i ʿāşıḳīn neşve-yāb-ı keyfiyyette aṣḥāb-ı güzīndür ve anlara tābiʿ olan gürūh-ı ʿārifīn daḫı sāʾir nāsa ḳıyās olunmazlar sālik-i rāh-ı muḥabbet olan müʾminler bi-ḥasebi'l-istiʿdād kimi bi'ẕ-ẕāt imām-ı vaḳte iḳtidā eyler ber-murād olur kimi bilmez lākin aṣḥāb-ı ḳuṭb ile ṣoḥbete lāyıḳ olur anlara muḥabbet ve tabʿiyyet eyler maẓhar-ı hidāyet olur peyġamber ve aṣḥāba ittibāʿ ve iḳtidā nice lāzım ise beyne ehli's-sülūk ḳuṭb-ı vaḳte ve aṣḥābına tabʿiyet lāzımdur Ḥaḳ sübḥānehū ve teʿālā cümle ṭālib-i Ḥaḳ olanlara müyesser eyleye āmīn bi-luṭfihī ve keremihī"

Şârih ikinci beyti kısaca şerh etmiş, ikinci beyitle irtibatlı olan üçüncü beyti zikrettikten sonra, üçüncü beytin şerhine geçmiştir. La'lî-zâde, diğer beyitlerde de bu metodu kullanarak mana olarak irtibatlı beyitleri bir arada açıklama yolunu tercih etmektedir. Üçüncü beyitte "Ashâbım yıldızlar gibidir, onların hangisine uyarsanız doğru yola ulaşırsınız."[30] anlamındaki hadise telmih bulunmaktadır. Sahabelerin, Hz. Peygamber'in bütün hal, hareket ve tavırlarını

[28] "Kim Allah'a kavuşmayı isterse Allah da ona kavuşmayı ister." Buhari, Rikak, 41.
[29] Nahl Sûresi 16/90: "Şüphesiz Allah adaleti, iyilik yapmayı emreder."
[30] Ali el-Muttakî el-Hindî (h. 1364). *Kenzü'l-Ummâl*, Haydarâbâd, Cilt 1, Hadis no: 1003, s. 178.

benimsemeleri sebebiyle onlara uyanları hidayete ulaştıracağını söyler. Burada La'lî-zâde, "Eğer Allâh'ı seviyorsanız bana uyun ki Allâh da sizi sevsin." mealindeki âyeti sözlerine delil getimiştir. Ardından Hz. Peygamber'in ruhunun kâinatın yaratılış sebebinden, Hz. Peygamber'in ilk ruh olarak yaratılmasından başlayarak bütün mertebeleriyle "yaratılış sırrını" izah eder. Sırasıyla arz, sema, nebâtât ve kâinattaki diğer unsurların yaratılışı verilmiştir. Şârih yaratılış mertebelerini bazı tasavvuf ekollerindeki, dünyaya gelen bir varlığın önce cansız, sonra bitki, hayvan, insan şeklinde tecellî etmesi ve ardından "insan-ı kâmil" mertebesine ulaşması şeklinde kısaca anlatılabilecek olan devir nazariyesine göre izah eder.[31] Bu yolculuğun sonunda hidayet yolunun yolcusu Hz. Muhammed'e ittiba etmesi sebebiyle aşk ve cezbe haline kavuşur. Onun sohbetine vasıl olabileceği birlik makamına ulaşır. Sahâbeler de bütünüyle kendilerini Hz. Muhammed'e tâbi kıldıkları için ve ondan feyz aldıkları için hidayet semasının yıldızları olmayı başarmışlardır.

Ardından şârih, dört büyük halîfenin sıfatlarının kaynağının da Hz. Muhammed olduğunu söyler. Hz. Ebûbekir onun sıdk vasfıyla; Hz. Ömer onun adalet vasfıyla; Hz. Osman onun hilm vasfıyla; Hz.Ali de onun ilim vasfıyla muttasıf olmuşlardır. Böylece İslâm'ın; doğruluk, adalet, hilm ve ilim üzerine bina edildiğini ispat etmişlerdir. Diğer sahabelerin her birinde de Hz.Muhammed'in vasıfları tecellî etmiştir. Her dönemde Hz.Muhammed'in sırrına ermiş varisleri olacaktır. Onu bulup ittiba edenler, onun meclislerinde Hz. Muhammed'in meclislerindeki tadı bulacaklardır. Hz. Peygambere'e ittiba nasıl lâzımsa vaktin kutbuna da ittiba lazımdır.

Şârih Allah'tan, Hakk'a talip olan herkese ashaba uymayı nasip etmesi yönünde dua ederek üçüncü beytin açıklamasını bitirir.

Bu açıklamalardan hareketle, La'lî-zâde'yi *Meslekü'l-Uşşâk* kasidesini şerhe teşvik eden sebepleri ve müellifin kullandığı yöntemleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Müellif eseri şerh etme kararına manevî bir işaret sebebiyle başlamıştır.
2. Beyitte izah edilmesi gereken kelimelerin önce lügat manası ardından ıstılâhî manası verilmiştir.
3. Kelimelerin hem lügat manası hem de ıstılahî manası verilirken yer yer Arapça izahlar da yapılmıştır.
4. Konunun açıklanmasında çoğunlukla tasavvufî kavramlar kullanılmıştır.
5. Şayet şerhin uzayacağı düşünülüyorsa, konunun detaylı izahı tasavvufa dair kaynak eserlere havale edilmiştir. Şârih, bu eserlerin okuyanlarca bilindiğini düşünerek kaynak ismi zikretmemiştir.
6. Şerhin dikkati çeken bir yönü de izah edilen meselerle ilgili tasavvuf ehli kişilerin yazdıkları şiirlerden örneklere yer vermesidir.
7. Şârih düşüncelerini mutlaka âyet ve hadislerden deliller getirerek güçlendirme yolunu tercih etmektedir.
8. Kimi zaman tasavvufî coşkunluk hallerinin anlatıldığı yerlerde sanatlı bir dil kullanılmıştır.
9. Şârih, hangi ifadeyi izah ettiğini belirtmek maksadıyla mısrada açıklaması yapılan kısmı şerhin içinde de zikretmektedir.
10. La'lî-zâde, mana olarak irtibatlı beyitleri bir arada açıklama yolunu tercih etmektedir.

SONUÇ

Bir metnin şerhi şârihin eğitim düzeyi, bilgi seviyesi ve konuya hâkimiyetiyle doğru orantılıdır. Bu çalışmayla, La'lî-zâde'nin *Meslekü'l-Uşşâk* şerhinin, özellikle dinî ilimlere kaynaklık edebilecek bir birikime sahip olduğu, tarikat âdâbının ve kavramlarının izahı bakımından hem ilmî hem de edebî özellikleri barındırdığı tespit edilmiştir. Şârihin, bilgi birikimini şerhe yansıttığı görülmektedir. Bu çalışmayla müellifin ilmî yönü, dînî ilimlere, şiir

[31] Devir nazariyesi hakkında bilgi için bk.: Ethem Cebecioğlu (1997). *Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü*, Ankara: Rehber Yayınları.

bilgisine vukufiyeti, ayrıca yer yer sanatlı diyebileceğimiz bir söyleyişe sahip olduğu ortaya çıkmıştır. *Meslekü'l-Uşşâk* şerhi belli bir sistemle yapılandırılmıştır. Kelimeler, hem lügat anlamıyla hem de ıstılahî manasıyla verilmiş, yeri geldikçe de kelam, tefsir, hadis kaynaklarından Arapça iktibaslar yapılarak konuya ilmî derinlik kazandırılmaya çalışılmıştır. Şârihin iktibas yaptığı eserlerin adını zikretmediği görülmektedir. Eğer bir tasavvuf büyüğünün beyitleri zikredilecekse, o kişiyi tanıtmış ve kaynak kişinin adını vermiştir. Kelime izahlarında da gramer kurallarının anlatılmadığı görülmektedir. Şerhteki asıl maksadın çoğunlukla sanatlı bir dil kullanmayıp okuyucuyu bilgilendirmek olduğu tespit edilmiştir. Ancak müellif kimi yerlerde-özellikle sülûk hallerinin izahında- edebî bir dil kullanmayı da tercih etmiştir.

KAYNAKÇA

ABDÜLKADİROĞLU, Abdülkerim (1985). "Fuzulî'nin Su Kasîdesi'nden Bir Beytin Şerhi", Gazi Üniveristesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, C.1, S.1, s. 309-314.

ALTUNTAŞ, Halil, ŞAHİN, Muzaffer (2003). *Kur'ân-ı Kerim Meali*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

AKAR, Metin (1994). *Su Kasîdesi Şerhi*, Ankara: TDV Yayınları.

AKKAYA, Zeynep (2009). *Lâlîzâde Abdülbâkî'nin Hediyyetü'l-Müştâk İsimli Şerhi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AKSOYAK, İ. Hakkı (2002). "Metin Şerhi", *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları.

ALİ EL-MUTTAKÎ EL-HİNDÎ (h. 1364). *Kenzü'l-Ummâl*, *I-X*, Haydarâbâd: Dâiretü'l Meârif.

ALTUNTAŞ, Halil, ŞAHİN, Muzaffer (2003). *Kur'ân-ı Kerim Meali*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

ATABEY, Kılıç (2007). "Altıparmak Mehmed Efendi ve Şeeh-i Telhîs-i Miftâh'ında Şerh Metodu", *Turkish Studies Türkoloji Çalışmaları*, C. 2, S. 3, s. 333-339.

AVAN, Naim (1999). *Kitâbü'l-Envâr Tasavvufî Meseleler*, İnsan Yayınları, İstanbul 1999.

AVŞAR, Ziya (2007). "Rûhu'l- Mesnevî'de Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Şerh Yöntemi", *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/3 s. 60.

AYÇİÇEĞİ, Bünyamin (2001). *Sarı Abdullâh Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Gülşen-i Râz Adlı Mesnevîsinin Transkripsiyonlu Metni*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

----------(2014). "Sarı Abdullâh Efendi (ö. 1661)'nin Meslekü'l-'Uşşâk Kasîdesi Ve La'lî-zâde Abdülbâkî (ö. 1746)'nin Zeyli", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* , Volume 9/3, s. 189-211.

AZAMAT, Nihat (2003). "La'lizade Abdülbâkî", *DİA*, C. 27 s. 90-92.

---------- (2009). "Sarı Abdullah Efendi", *DİA*, C. 36 s. 145-147

BAYRAV, Süheyla (1975), *Filolojinin Oluşumu*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat

CEYLAN, Ömür (2000). *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, İstanbul: Kitabevi.

---------- (2010). "Şerh-Türk Edebiyatı", *DİA*, C. 38, s. 565-568.

ÇAKMAKTAŞ, Büşra (2010). *La'lîzâde Abdülbâkî'nin Mebde' ve Meâd Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*, Yayımlanmamaış Yürksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÇAVUŞOĞLU, Mehmet (1971). *Necâti Bey Dîvânı'nın Tahlîli*, İstanbul: MEB Yayınları.

DAĞLAR, Abdulkadir (2007). "Klasik Türk Edebiyatı Şerh Geleneği ve Hacı İbrahim Efendi'nin Şerh-i Belagat'ına Dair", *Turkish Studies Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/2, s. 163.

DEMİREL, Şener (2005). *Tâhirü'l-Mevlevî'den Metin Şerhi Örnekleri*, Ankara: Araştırma Yayınları.

DURU, Rafiye (2007). *Modern Metin Çözümleme Teknikleri Bakımından Şerh Geleneği ve İsmail Hakkı Bursevî*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

GÖLPINARLI, Abdülbaki (1931), *Melâmîlik ve Melâmîler*, İstanbul.

KAPLAN, Mehmet (1958). *Şiir Tahlilleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

PEKOLCAY, Necla, SEVİM, Emine (1991). *Yunus Emre Şerhleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

SARAÇ, Yektâ (2006). *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, İstanbul: Gökkubbe Yayınları.

SARI ABDULLÂH EFENDİ (1288), *Mesnevi-i Şerif Şerhi Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî, I-V*, İstanbul: Matbaa-i Âmire.

SEFERCİOĞLU, M. Nejat (2001). *Nev'î Divanı'nın Tahlîli*, Ankara: Akçağ Yayınları.

ŞENSOY, Sedat (2010). "Şerh", *DİA*, C. 38, s. 555-558.

TEK, Abdurrezzak (2007). *Melâmet Risâleleri Bayrâmî Melâmîliği'ne Dâir*, Emin Yayınları: Bursa.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1988). *Osmanlı Devletinde İlmiye Teşkilatı* , Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

YAVUZ, Kemal (2007). *Mu'înî'nin Mesnevî-i Murâdiyye'si Mesnevî Tercüme ve Şerhi, I-II*, Konya: Selçuk Üniversitesi Matbaası.

YAZAR, Sadık (2011). *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, *I-II*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

YILMAZ, Ozan (2007). "Klâsik Şerh Edebiyatı Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatürü Dergisi*, C.5, S.9, s. 273.